

קריאת זכור לנשים

יא. הקפיד שנשים תשמענה קריאת פרשת זכור^{כז}. קודם תפילת מנחה היו עורכים בבית מדרשו קריאה מיוחדת עבור הנשים

♦ דינרי זהב ♦

החולקים, שאף היא נוסחה עתיקה מאוד (ראה ספר השרשים לרד"ק, ערך זכור), לכן קרא בקריאת הנשים זכר בסגול, וכדעת המשנה ברורה שראוי לצאת ידי שניהם. והמדקדקים בקהילתו היו מגיעים לשמוע גם קריאה זו. [וסבר רבינו שלנשים מספיק לצאת בסגול].

כו. כן כתב בשו"ת בנין ציון לבעל "ערוך לנר" (ח"ב סימן ח') בשם רבו הג"ר אברהם בינג זצ"ל גאב"ד ווירצבורג בשם רבו הגה"ק רבי נתן אדלר זי"ע מפראנקפורט, והוסיף: "וכן נהגתי אחריו". וכן כתבו בדרשות חתם סופר (ח"ג עמוד צ"ב, הערה ג', דרוש לבר מצוה, שנת תק"נ) וחידושי חתם סופר (מגילה, דף כ"ג ע"ב, ד"ה ואין קורין) ומנחת חינוך (מצוה תר"ג) ושו"ת ישועת מלכו (או"ח סימן נ') ושו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א סימן ה', ס"ק ק"א, ק"ב) ושדי חמד (ח"ב מערכת זי"ן, כלל י"ג עמוד 162 - 163) בשם ספר מצות המלך (עשה קצ"ה, בשם כמה אחרונים) ושו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן א' ס"ק ה') ודרכי חיים ושלוש (סימן תתל"ה) ושו"ת שארית יעקב (ווילנא, שנת תרנ"ה, יו"ד סימן ט', ד"ה אך יעויין) ושו"ת חזון נחום (ח"א סימן פ"ה ס"ק י') ושו"ת רבי עקיבה יוסף (או"ח סימן רכ"א) ותורה תמימה (דברים, פכ"ה ס"ק ר"ו) ושערים מצויינים בהלכה (שעל קיצור שולחן ערוך, סימן ק"מ סוס"ק ג').

וכן כתב בארחות רבינו (ח"ג עמוד ל"ג) שמרן הסטייפלר זצוק"ל הקפיד על בנותיו, אף כשהיו קטנות, שילכו לבית הכנסת לשמוע פרשת זכור. וכן בספר לולי תורתך (עה"ת, דברים, פרשת כי תצא, פכ"ג פ"ד) כתב בשם מרן הגרא"מ שך זצוק"ל שסיפר: "בקלצק לא הרשו לנשים לבוא להתפלל בבית הכנסת, אפילו בראש השנה לא היו באות אלא לתקיעות ולשמוע פרשת זכור".

ולעיקר הנידון אם ניקוד הזי"ן הוא בצירה או בסגול, הנה מצינו ששתי הנוסחאות עתיקות מאוד, ונחלקו בזה המדקדקים והפוסקים, ראה ספר השרשים לרד"ק (ערך זכור) והמכלול לרד"ק (שער דקדוק השמות) ומנחת שי (עה"ת סוף פרשת כי תצא) ואור תורה, ויסוד הניקוד לרשז"ה (שער השמות סוף סעיף ל"ז) ופרי מגדים (בא"א סימן קמ"ב ס"ק א' עיש"ה) ומעשה רב (סימן קל"ד) והגר"ח מוואלז'ין (בהסכמתו לספר מעשה רב) וסערת אליהו (לרבי אברהם בן הגר"א, ווארשא, שנת תרל"ח, עמוד ט"ו) והגהות הב"ח (בבא בתרא דף כ"א ע"ב ס"ק א') ופורת יוסף (ב"ב שם ד"ה אמ"ל) ומעייני החכמה (למהרא"ל צינץ, בבא מציעא, דף ק"ט ע"ב) וסידור רבי שבתי סופר (ח"ב עמוד 89) ולוח ארש ליעב"ץ (עמוד מ"ד, רמ"ה, של"ב) וילקוט מעם לועז (דברים ח"ב, עמוד תקע"ד, ד"ה ומעשה) וחומש מאור עינים [ע"פ עין הקורא לרו"ה] (סו"פ בשלח וכי תצא) ושו"ת תשובה שלימה (ח"ב אה"ע סימן כ"ו, ד"ה ובאופן) ושולחן הקריאה (סימן כ"ג, במסגרת השולחן, ס"ק ח') ושו"ת קול מבשר [ראטה] (בסופו בקונטרס בשורת אליהו ס"ק ה') וקצות השולחן (סימן פ"ד ס"ק כ"ב, ובהערות בסוף הספר) וזר התורה (פרק י' סעיף ק"י) ומועדים וזמנים (ח"ב סימן קס"ז, בהערות ס"ק א') ושו"ת פאת שדך (שם) ושו"ת בצל החכמה (שם) ושו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן כ' ס"ק ל"ב) ושו"ת קנין תורה (ח"ה סימן פ"ו) והליכות שלמה (מועדים, חודש אדר, פי"ט ס"ה, הערה 12) ושו"ת רכבות אפרים (ח"ד סימן קס"ז, וסימן רמ"ו עמוד תכ"ו). וע"ע באריכות בקובץ בית אהרן וישראל (גליון ט"ז, שנת תשמ"ח, עמוד ע"ז) ועיוני מקרא ופרשנות (כרך ד', תשנ"ז, עמוד 71).

אולם כאמור באשכנז המנהג הפשוט היה לומר בצירה, ורבינו החמיר לצאת גם דעת

שלא שמעו את הקריאה בבוקר, ורבינו היה קורא את הפרשה מתוך ספר תורה כשהוא מעוטף בטלית^{כז}, ללא ברכה לפניו ולאחריה^{כח}.

♦ דינרי זהב ♦

סוע"ב) ושו"ת גנזי יוסף (סימן קמ"א) ושו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן ה'; ובנדפס מחדש בירושלים תש"נ או"ח ח"ג סימן תע"ו ס"ק א') וכלי חמדה (עה"ת, דברים, סוף פרשת כי תצא) ואגודת אזור (על הש"ס, מגילה סימן ד', בטהרת אזור ס"ק ב') וחידושי מהרי"ו (על שו"ע או"ח, סימן תרפ"ה ס"ו) ושו"ת רשב"ן (או"ח סימן רס"ט) וארחות חיים (ספינקא, סימן תרפ"ה ס"ק ט') ושו"ת קרן לדוד (או"ח סימן פ"ה, ד"ה והנה ראיתי) ושו"ת זקן אהרן (ח"א סימן ו', ד"ה והאחרון) ועיר מבצר (ח"ב בפתיחה ס"ק ט') ושו"ת ויען יוסף (ח"ג סימן רנ"ו) ומקראי קודש (חלק פורים, סימן ה') ושו"ת ציץ הקדש (ח"א סימן נ"א) ואבני נזר (ח"ב סימן תק"ט) ודעת תורה למהרש"ם (סימן תרפ"ה ס"ב) ושו"ת דגל ראובן [כ"ץ] (ח"א סימן ו') ושערי רחמים (שעל שערי אפרים, שער ח' ס"ק נ-מ"א) וליקוטי מהרי"ח (ח"ג, סדר חודש אדר) ושו"ת דברי ישראל (ח"ג סימן ל"ב ס"ק ב') ושו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן קט"ז, ד"ה והאמת) ומועדים וזמנים (ח"ב סימן קס"ז, וח"ח בהערות לח"ב סימן קס"ז) ושו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שד"מ, וח"ו סימן קס"ב) ושו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סימן רפ"ח) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן ס"ח) ושו"ת בית אבי (ח"ד סימן ג') ושו"ת קנין תורה (ח"ה סימן פ', וח"ז סימן נ"ג) ושו"ת באר שרים (או"ח ח"ב סימן רפ"ב).

כז. כן נהגו בכל קהילות אשכנז. וראה במור וקציעה ליעב"ץ (סו"ס כ"ד) וסידור יעב"ץ (ח"א דף שצ"ד ע"א) ושערי אפרים (שער ג' ס"ח) ודברי קהילות (מנהגי פראנקפורט, עמוד 45) וערוך השולחן (סימן נ"ג ס"ח) שבעל קורא צריך להתעטף בטלית.

כח. כן נהגו בכל קהילות אשכנז בדורות האחרונים לקרוא קריאה מיוחדת של פרשת זכור עבור הנשים שלא יכלו לשמוע את הקריאה בבוקר, כפי ששמעתי מרבינו, וכפי שהעידו גם זקני הקהילות. וכן הוא בספר ממנהגיהם של

אולם בחינוך (מצוה תר"ג) ושו"ת אבני נזר (או"ח סימן תק"ט) ושו"ת זכר שמחה (סימן ע"ה) בשם מרן הגרי"ד הלוי במברגר זצ"ל גאב"ד ווירצבורג, וכף החיים (סימן תרפ"ה ס"ק ל') בשם לימודי ה' (לימוד קמ"ב) ושו"ת תורה לשמה (סימן קפ"ז) ושו"ת תורת חסד (להגאון מלובלין, או"ח סימן ל"ז) ושו"ת דברי חיים (ח"ב או"ח סימן י"ד) כתבו שנשים פטורות ע"ש. וכן הורה מרן החזון איש זצוק"ל [טעמא דקרא (עה"ת, בהנהגות החזו"א) וארחות רבינו (ח"ג עמוד ל"ג) ומעשה איש (ח"ה עמוד ט"ו) ודינים והנהגות ממרן החזו"א (פכ"ב ס"ד)] שאין הנשים חייבות לשמוע פרשת זכור.

והנה אע"פ שבספר "משנה ברורה" לא כתב דעתו בענין זה, אולם בספר המצוות הקצר למרן החפץ חיים (מצוה ע"ו) כתב להדיא: "מצות עשה לזכור מעשה עמלק וכו' ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות". ויצויין ששמעתי מדודי הג"ר אלכסנדר שטרנבוך שליט"א ששמע מבתו של מרן בעל המשנה ברורה זי"ע, הרבנית זקס ע"ה, שאביה אסר לנשים ממשפחתו ללכת לבית הכנסת, כדעת רבינו הגר"א זי"ע (באגרת הגר"א) ואף לא בשבתות וימים טובים מלבד יום הכיפורים וקריאת המגילה בפורים, והוסיפה שאף לקריאת פרשת זכור לא נתן להן רשות לילך לבית הכנסת. [וראה דרך שיחה (ח"ב עמוד רפ"ח) מש"כ על איגרת הגר"א].

וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם (ח"ב סימן כ"ה) ומרחשת (ח"א סימן כ"ב) ונר מצוה (שאלוניקי, שנת תק"ע, סימן י"א ס"ק ל"א, ד"ה ואגב) ונחל אשכול (שעל ספר האשכול, ח"ב הלכות חנוכה ופורים, סעיף י' ס"ק א' בסופו) ותפארת ישראל (סוטה, פרק ח', יכין, ס"ק נ"ב) ומנהגי ק"ק ווירצבורג (עמוד 45, בהערות ס"ק קס"ז) ומטה יהודה (או"ח סימן רפ"ב ס"ק ז') ושו"ת חבלים בנעימים (ח"ג סימן ל"ו ס"ק ב') ורש"ש (סוטה, דף מ"ד

עשרה אנשים [או לכל הפחות ששה] שלא שמעו קריאת פרשת זכור בבוקר, ומברכים ברכה לפנייה ולאחריה, בהתאם לפסוקו של מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, ראה שיעורי מרן הגר"ש אלישיב (ברכות, דף כ"א ע"א) ואשרי האיש (או"ח ח"ג פרק מ"א סעיף ח') ושו"ת ישא יוסף (ח"א סימן ק"ג). והארכנו בזה עוד באוצר מנהגי אשכנז [שבעריכה].

כט. כן פסק הרמ"א (סימן תרצ"ד ס"א) שכתב: "ואין חייב ליתנו, רק מי שהוא מבין עשרים ולמעלה". וכתבו הפוסקים דהרמ"א ס"ל כדעת הראשונים דמצות מחצית השקל לדורות ילפינן מתרומת מחצית השקל למשכן, דכתיב בהו "מבין עשרים שנה ומעלה", ראה בספר החינוך (מצוה ק"ה, ועי"ש במנחת חינוך) ורוקח (סימן רל"ג) ורוקח (עה"ת, שמות, פרשת כי תשא, פ"ל פ"ד) וחזקוני (עה"ת, שמות, שם) ובפירוש ר"ע מברטנורא (פ"א דשקלים מ"ג). וכן הגיה הגר"א בירושלמי (שקלים, פ"א ה"ג) עי"ש. וראה בחשק שלמה (שקלים, פ"א מ"ג, נדפס בסוף מסכת יומא, דף י"ח ע"ב מדפי ש"ס וילנא) שפירש שיטה זו, דכיון שמחצית השקל בא לכפרה, והרי קודם עשרים לאו בר עונשים הוא בדיני שמים ואינם צריכים כפרה. וכ"כ חזקוני (שם). [ודלא כרמב"ם (בפירוש המשניות שם, וביד החזקה פ"א מהלכות שקלים ה"ז) ורמב"ן (עה"ת, שמות, פרשת כי תשא, פ"ל פ"ב) ותוספות יו"ט (שקלים פ"א מ"ד) שחייב מ"ג שנים].

וכן כתב מהרי"ל (הלכות פורים, עמוד תכ"ב) וז"ל: "אמר מהר"י סג"ל, דכל בן עשרים שנה ומעלה חייב במחצית השקל". וכן כתבו במנהגים דק"ק וורמיישא לר"י שמש (סימן רי"ז) ונוהג כצאן יוסף (עמוד קצ"ח) ודברי קהילות (עמוד 419) בשם מנהג פראנקפורט. וכן נהגו בעיר מולדתו קעלן ובפראנקפורט וברוב קהילות אשכנז בדורות האחרונים.

יהודי אשכנז (להגר"א אונא, פ"ג ס"ט ס"ה) ושו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן ס"ח) וילקוט שיעורים (להגאון רבי בנימין ראקאו, ראש ישיבת חיי עולם בלונדון, ויליד פראנקפורט, מועדים, חלק ב' סימן נ"ו) בשם מנהג אשכנז. וכן הורה הגאון רבי שמעון שוואב זצ"ל, יליד פראנקפורט ורבה של קהל עדת ישורון בניו יארק ש"הקריאה המיוחדת של פרשת זכור לנשים, הוא מנהג אשכנז מובהק". וכן כתב בשו"ת קנין תורה (חלק ז' סימן נ"ג) בשם מנהג בני הגליל העליון בהונגריה.

ויצוין שמנהג זה נתקבל והשתרש בפראנקפורט ובשאר קהילות אשכנז רק בדורות האחרונים, בעקבות הוראתו ומנהגו של הגה"ק רבינו נתן אדלר זי"ע מפראנקפורט, שנשים חייבות בקריאת פרשת זכור. (ראה לעיל בדינרי זהב ס"ק כ"ו).

וכפי העולה מתוך עשרות מקורות, עדויות בכתב ובע"פ, היו בקהילות אשכנז כמה מנהגים לגבי זמן קריאה זו, היו שנהגו לקרוא חמש דקות לפני תפילת מנחה גדולה, והיו שקראו לאחר סיום תפילת המנחה, והיו שנהגו לקרוא לפני קריאת התורה של מנחה, והיו שקראו מיד אחרי קריאת התורה.

בבית מדרשו של רבינו בלונדון נהגו בתקופתו לקרוא קודם תפילת מנחה, אולם סיפר שזכור מילדותו שבעיר קעלן היה בית הכנסת שקראו בו קודם מנחה, והיה בית הכנסת שקראו בו לאחר סיום קריאת התורה של מנחה.

יצוין שמנהג זה המשיכו לנהוג גם לאחר השואה, בכל הקהילות ובתי הכנסת של יוצאי ארץ אשכנז בארץ ישראל ובחוץ לארץ.

כיום יש בתי כנסת של "חניכי הישיבות" בארץ ישראל שמקפידים להביא לקריאה לנשים,